

Knesselaarse kerk gerestaureerd

Debat over bestemming onvermijdelijk

We weten weinig over het verre verleden van de Knesselare kerk. Pas in de jaren 1400 duiken bronnen op die spreken over een kerkje op De Plaats van zo'n 18 bij 5 meter. Het is het begin van een periode waarin de invloed van de Kerk in de Zuidelijke Nederlanden almaar groter wordt. Tot diep in de 20ste eeuw. Dat uit zich onder meer in de aandacht voor de kerkgebouwen, maar ook het verenigingsleven, zelfs het dagelijks leven van de parochianen.

Niet dat dit altijd zonder slag of stoot ging. Tijdens de Beeldenstorm (1566) wordt de kerk vernield en Knesselare loopt zo goed als leeg. In 1599, nog altijd tijdens de Tachtigjarige Oorlog tussen het Spaanse bestuur en de opstandelingen, moeten de inwoners met eigen middelen het puin van de afgebrande kerkruïne ruimen en herstellen, zodat soldaten er zouden kunnen slapen.

In 1609 hervat men de kerkdiensten door een pastoor die Knesselare én Aalter bedient. 23 jaar later krijgt Knesselare terug een eigen pastoor. In 1631 noteert de Gentse bisschop Antoon Triest dat de kerk van Knesselare na verbouwingen wat groter is geworden (23,5 bij 11 meter). Er waren toen 600 "communicanten" in de gemeente.

We maken een sprong over een nieuwsloze periode naar het einde van de jaren 1700. Knesselare telt op dat moment 1500 inwoners meer dan de eeuw voordien. Er komt een nieuwe driebeukige kerk in 1792 (27 bij 16,8 meter), een ruimte die volgens de normen van toen kon dienen voor 1100 mensen. Deze kerk blijft ongeveer een eeuw. Een paar tekeningen geven ons voor het eerst een beeld hoe die kerk er moet hebben uitgezien.

*Een van de pentekeningen van de vorige Knesselaarse kerk.
Tekening M. Molleman (1870)*

Te klein

In het begin van de jaren 1800 groeit de bevolking nog sneller (1844: 4108 inwoners) en wordt de kerk te klein. Pas in 1876 agendeert de gemeenteraad "het bouwen eener nieuwe kerk". Maar dan begint een lijdensweg. Zes opeenvolgende ontwerpen van een Gentse architect worden afgewezen om reden van "te duur".

Vijf jaar later is het dan de beurt aan de Kortrijkse architect De Geyne. Maar die botst op de politiek, met name de Eerste Schoolstrijd. De liberale minister van Justitie Jules Bara verbiedt de bouw "omdat de oude groot genoeg is". Pas als de katholieken in 1884 terug aan de macht komen, is er weer hoop. Een jaar later breekt men de oude kerk af en bouwt men een houten noodkerk op het Drieselken.

Er volgt opnieuw een plaatselijk conflict. De pastoor en het gemeentebestuur ruziën stevig over de oriëntatie van de kerk: noord-zuid of oost-west. De pastoor wil zijn prachtige beukendreef (vanuit de pastorie richting gemeentehuis) sparen. Maar er is meer: de gemeente wil zich niet met toezicht op de bouwwerken belasten.

Het is de mensen beu, zo schrijven de correspondent van op 25 december 1887 in de *Gazette van Eecloo* en het *Fondsenblad*.

Drie jaar lang sukkelt men verder (1886-1889). Als men dan toch de kerk De Geyne begint te bouwen, duurt de pret niet lang. Ze scheurt, er komt een proces, de aannemer sterft en er duiken nieuwe moeilijkheden op. Uiteindelijk moet ook architect De Geyne opstappen en moet de kerk in aanbouw worden afgebroken.

Nog is het leed niet geleden. In 1891 bestelt Knesselare een nieuw plan bij Jules Soete uit Roeselare. De kerk komt nu toch meer noordwaarts, en met de ingang tegenover de Kerkstraat. Een streep door de rekening van pastoor Emiel Van den Dooren, die - moe gestreden - zijn overplaatsing aanvraagt en die ook krijgt.

Het bisdom stuurt nu Pieter Van Loo (1892) als nieuwe pastoor. Die is diplomatischer dan zijn voorganger en krijgt uiteindelijk subsidie van de provincie en van de Staat. Op 16 augustus 1892 legt hij de eerste steen van de huidige kerk. Zo komt bijna een einde aan een periode van vijftig jaar ellende.

In 1893 stort een deel van een gewelf in. Vier werknemers vallen van de stelling. Als bij wonder zijn er maar twee gewond.

Knesselare

Een van de oudste portretten van de Knesselaarse kerk (omstreeks 1900). Foto behoorde tot de eerste serie prentbriefkaarten die in de gemeente werden verspreid. Een project van de Antwerpse fotograaf D. Hendrix.

“Klakken, kloefen en gereedschappen liggen door de kerk verspreid”, schrijft *Het Fondsenblad*. Maar nog datzelfde jaar wijdt men de nieuwe kerk in. Twee jaar later staat de haan op de toren.

Storm

We beperken ons tot enkele opvallende gebeurtenissen in en om de Sint-Willibrorduskerk.

Na de terugtrekking van het Belgisch leger in 1914 situeert de militaire ellende zich vooral aan het IJzerfront. In Knesselare is het zo rustig, dat de parochie de kerk zonder veel problemen kan laten herschilderen door de Knesselaarse gebroeders Buyse (1913). Maar een jaar later, bij het einde van de oorlog, scheelt het geen haar of de Duitsers blazen de kerk op, zoals we kunnen lezen in een bewaarde brief van 1920 over de mogelijke collaboratie van gemeenteontvanger Prudent De Coster.

1940

Bij het begin van de Tweede Wereldoorlog beschiet men Knesselare hevig en het koor en de glasramen van de kerk raken fel beschadigd. De kerk wordt in 1941 gerestaureerd door architect Gaston Vandenheuvel en aannemer Hilaire Ryserhove.

De vervanging van de leisteen van de toren is met de middelen van toen best spectaculair.

In het dramatische jaar 1981 valt toch een man van de kerktoeren op de laatste dag van een restauratie. “Omstreeks halftwee viel de 37-jarige Johny Vanbraband, die samen met twee broers reeds geruime tijd herstellingswerken aan de toren uitvoerde, van een hoogte van ongeveer 40 meter naar beneden.

Via stellingen en planken kruipen werkmannen tot zeventig meter hoog. Foto Hooft, verzameling Rika Stock

De man, een Deinzenaar met vijf kinderen, was op slag dood”, schrijven de kranten.

Begin jaren 1990

Een volgende grote restauratie is die van de grote maasvensters aan de kruisbeuken. Die gebeurt onder pastoor Pieter De Ridder. Dat project wordt voorgezet en afgerond onder de huidige pastoor Jozef De Bodt. Die laatste neemt meteen na zijn aankomst in Knesselare (1994) een reeks erfgoedinitiatieven en engageert zich om de waardevolle kerk van Knesselare in goede staat te houden en ze aantrekkelijk te maken voor de bezoekers.

De kerk wordt binnenin volledig opnieuw geschilderd. In de periode dat ze onbruikbaar is, verhuizen de kerkdiensten naar de parochiale feestzaal. De kerk heropent in februari 1995.

Die opfrissing van de kerk gaat niet onopgemerkt voorbij. De Sint-Willibrorduskerk wordt een beschermd monument, net als de pastorie en de kerkomgeving. Dat betekent dat Knesselare voortaan kon rekenen op een behoorlijke toelage voor de instandhoudingswerken en de renovatie.

Steenval

Die toelage is bij herhaling nodig: eerst in 1995 voor de restauratie van het beschermde orgel, daarna het maasvenster achter het orgel en de ramen (waterinslag) en ten slotte voor de voorgevel en de toren. De werken duren twee jaar en kosten bijna 400 000 euro.

Na de voeg- en herstellingswerken krijgt de voorgevel een heel andere “tint” dan de rest van de kerk. Maar vooral de dreigende steenval binnen en buiten was de hoofdreden om al in 2008 een nieuw restauratiedossier in te dienen voor de rest van de buitenkant van het kerkgebouw.

Aanpak van de binnenkant van de kerk (1994-1995). Foto Kerkarchief

Pastoor De Bodt legt uit: "In 2008, toen de kerksituatie nog gunstiger was, stelden we met de Kerkraad en met de steun van de lokale overheid een architectenbureau aan voor de opvolging en de restauratie van de werken aan de buitenkant van de kerk. Dat was nodig."

Maar het dossier blijft na vele jaren steken in de stille, administratieve molen van de overheid. Tot de Erfgoeddiensten en daarna de Vlaamse Gemeenschap het recent toch goedkeuren voor 1,3 miljoen euro. Vandaag is dat opgelopen tot 1,6 miljoen.

Waar de overheid lange tijd 80 procent van de kosten droeg (60 % Vlaamse Gemeenschap, 20 % provincies en 20 % gemeente- en kerkbestuur), is dat nu anders. De provinciale tussenkomst valt weg, en dat deel komt nu ook voor rekening van de gemeente- en kerkbesturen. "Geen probleem voor de rijkere kerkbesturen (sommige bezitten bijvoorbeeld nog veel onroerend goed), maar wel voor de parochies zoals de onze, die dat niet hebben. Onze inkomsten zijn beperkt tot wat betaalde kerkdiensten, stoelgeld, opbrengst van wat activiteiten ... Het kerkbestuur kan de kosten niet aan.

Pastoor Jozef De Bodt.
Foto Paul Verhoestraete

Het is dus zo dat zowel Knesselare voor de fusie als Aalter na de fusie voor de cofinanciering zorgden", zegt de Knesselarese pastoor Jozef De Bodt. "Gij met uw kathedraal", spotten sommige collega's goedbedoeld, "maar vandaag is die grootte geen pluspunt."

De toekomst

Het is duidelijk dat grote erfgoed dossiers voor debat zorgen. Dat is niet alleen zo voor kerken. "Met de ervaring die ik nu heb, na heel die lijdensweg, zou ik er vandaag niet meer aan beginnen. Ik zou opteren voor instandhoudingswerken. Knesselare betaalt een tol voor de hoogte van de laat 19de eeuwse kerk, want de Sint-Willibrorduskerk is op Eeklo na de hoogste kerk van het Meetjesland (68 meter)", zegt pastoor De Bodt.

En wat nu, na de coronacrisis, die al werd voorafgegaan door een ernstige terugval van het aantal kerkgangers en het opvallend dalend aantal kerkelijke diensten?

Pastoor De Bodt kwam in Knesselare terecht in een parochie waar men juist voor de eeuwwisseling

Voor de jongste renovatiewerken pakte men de volledige kerk in stellingen in.
Foto Paul Verhoestraete

nog vier eucharistievieringen per weekend vierde. Hij geloofde toen nog rotsvast in het overleven van zijn nieuwe, sterke parochie, maar de crisis van de Kerk wordt ondertussen wel heel fundamenteel. Zijn dynamische aanpak volstaat niet om die terugval hier te kunnen afwenden.

Wat brengt dan te toekomst?

“De ontkerkelijking is een probleem. Ik betreur dat. De situatie van vroeger komt niet meer terug.

Een kern van gelovigen zal er nog lang zijn, maar - zeker in arme parochies - te klein om op een significante manier het patrimonium-behoud mee te verzekeren. ... Het stevig prijskaartje zal de bevolking en de besturen tot een debat dwingen. In Middelburg, Donk en Kleit zijn er al geen diensten meer. In Groot-Aalter gaan we wellicht ook die kant uit. Ik ben 73 en kan in principe nog drie jaar blijven.

Maar daarna lijkt het mij duidelijk: ik vrees ervoor dat ook de Knesselarese kerk op dat moment dicht gaat”, aldus nog Jozef De Bodt.

Is er op hoger kerkelijk niveau voldoende aandacht voor het opvangen van dat erfgoedprobleem? Wat zal de kerkelijke overheid doen met het grote aantal veel minder gebruikte kerken?

“De bisschoppen lijken nog te aarzelen. Reageren ze op tijd op de torenhoge uitdagingen van vandaag? Alleen God weet het. Ik hoop van wel.”

In welke mate en hoe kunnen kerken “gedeeld” worden met derden?

“Dat is zeker niet nieuw in Knesselare. Al een kwarteeuw lang bieden we ruimte voor concerten van koren, fanfare en muziekschool, van bekende muzikanten en zangers, en voor tentoonstellingen, naast natuurlijk eigen kerkelijke initiatieven en opendeurdagen (onder meer Festival van Vlaanderen, Willem Vermandere, Kuijken-strikkwartet, Erik Van Neygen en Sanne, Alana Dante, ...). Maar kerken zijn grote ruimten maar niet altijd uitgerust voor techniek en akoestiek. Moeilijk te verwarmen ook. En er komt een nieuwe feestzaal op de kloostersite. Er zal dus veel creativiteit nodig zijn om de Aalterse kerken, én die van Knesselare in het bijzonder, een passende toekomst te geven.”

“Tot nader orde lijkt de onmiddellijke toekomst van de Sint-Wilibrorduskerk verzekerd omdat Aalter, net als Knesselare, die niet ter discussie stelt. Ook daar houdt men vast aan respect voor geschiedenis, traditie en erfgoed. Zodra die focus in het gedrang komt, verdwijnt samen met de kerken veel verbondenheid van mensen met hun dorpsgemeenschap”, rondt de pastoor vrij positief af.

In het vorige nummer, jg. 2, nr. 4 van 2020, ontbrak de bronvermelding bij het artikel ‘Feestcomité Aalter-Brug van 1974-2000’. Het illustratiemateriaal werd ter beschikking gesteld door het feestcomité.

In die periode ontwierp de toenmalige voorzitter, Raf Vandewalle (ook actief als kunstenaar) de gelegenhedsaffiches. Het schetsmatig ontwerp van de affiche voor ‘Spel zonder Grenzen’ (1975) hebben we hier vervangen door de originele tekening van de ridder die als logo voor dit evenement fungeerde. Beide ontwerpen zijn een schakel in de evolutie van zijn oeuvre en nam men op in zijn recent boek.

Jan Van de Castele